

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE**

TEZĂ DE DOCTORAT

~REZUMAT~

**Mentalități și instituții românești în procesul
unificării europene**

Conducător științific:

Prof. univ. dr. **NICOLAE PĂUN**

Doctorand:

DORIN CONSTANTIN DOMUȚA

Cluj-Napoca

2013

Cuprins

1. Introducere

1.1 Repere generale și delimitări conceptuale

1.2 Metodologia cercetării

2. Mentalități și instituții între Orient și Occident. România la confluența civilizațiilor

2.1 Confluența balcanică

2.2 Influențe răsăritene și central-europene

2.3 Mentalități și instituții între orient și occident

3. 1989 – moment de cezură în conturarea mentalităților românilor și în reconstrucția instituțională a statului

3.1. Semnificația europeană a momentului 1989

3.2 Comparația cu revoluțiile clasice

3.3 Interpretări ale anului 1989

3.4 Contextul postrevoluționar român: vid de putere, criză instituțională și mentalități comuniste remanente

3.4.1 Contextul socio-politic

3.4.2 Transferul puterii

3.4.3 Criza instituțională

3.4.4 Mentalități comuniste remanente

3.5 Modele ale reconstrucției instituționale a statului român

3.5.1 Modelul general propus de Zbigniew Brzezinski

3.5.2 Primele modele ale tranziției românești

4. România în cursul procesului de aderare la Uniunea Europeană

4.1 Momente cheie ale procesului de aderare a României la Uniunea Europeană

4.2 Modelarea instituțiilor și mentalităților românești după aderarea la noua paradigmă europeană

5. Instituții românești în procesul unificării europene. Studiu de caz:
Biserica Ortodoxă Română și Parlamentul României

5.1 Biserica Ortodoxă Română

5.1.1 Relațiile dintre Biserica ortodoxă română și stat

5.1.2 Relația dintre biserică și politică

5.1.3 Biserica ortodoxă română, actor al integrării europene

5.2 Parlamentul României

5.2.1 Istoric al parlamentarismului românesc

5.2.2 Parlamentul României în perioada tranziției

5.2.3 Rolul Parlamentului României în perioada post-aderare

5.2.4 Mecanisme de intervenție și colaborare

6. Concluzii

Bibliografie

Anexe

Cuvinte cheie:

Instituții, mentalități, Orient, Occident, confluență, tranziție, modernizare, Biserica Ortodoxă Română, Parlamentul României

Repere generale și delimitări conceptuale

Obiectul tezei de doctorat „Mentalități și instituții românești în procesul unificării europene” îl constituie studiul influenței pe care localizarea geografică și religia dominantă, de-a lungul istoriei, precum și noua paradigmă europeană – cu precădere în ultimele două decenii – le-au avut asupra evoluției organizării instituționale și a mentalităților poporului român. Analiza se va focaliza, în acest scop, pe două instituții reprezentative pentru cercetarea pe care o întreprindem: Parlamentul României și Biserica Ortodoxă Română. Ne propunem ca – prin studiul dedicat celor două instituții – să urmărim cu precădere raportul pe care acestea îl au cu mentalitățile populare și, pe un plan mai larg, cu demersul de aderare și integrare a țării noastre la Uniunea Europeană.

Prezenta cercetare privește instituțiile în sens larg, fără a se limita la considerarea acestora drept „organe abilitate să exercite puterea politică”ⁱ, conform definiției juridice uzuale, ci înțelegându-le ca pe un „ansamblu al organismelor și mecanismelor existente în societatea română într-un moment dat, a căror activitate este reglementată prin norme juridice, în vederea realizării unui scop determinat și durabil”.ⁱⁱ

Importanța deosebită a mentalităților, în perioada de tranziție străbătută de țara noastră, concomitent cu adâncirea procesului de unificare europeană, a reliefat necesitatea unei atente observări a acestora, în paralel cu studiul evoluției organizării instituționale a României, de după schimbarea intervenită în decembrie 1989.

În ceea ce privește conceptul mentalităților, ne vom referi la ele ca la ansamblul obiceiurilor, credințelor și comportamentelor caracteristice la nivel general poporului român, incluzând aici și elemente care țin de imaginarul social, privit ca specie a mentalităților și nu ca instrument de lucru distinct.ⁱⁱⁱ

Conștienți de riscurile pe care le comportă atribuirea unei mentalități comune întregii societăți românești, precum și de pericolul ignorării sau minimalizării specificităților regionale – în condițiile în care în mod evident nu se poate vorbi, nici în România, nici în altă parte, despre societăți compuse din indivizi care gândesc la fel – considerăm totuși ca potrivită scopului tezei noastre utilizarea conceptului de mentalități în sensul definiției pe care le-o dă Paul Ricoeur: „Mentalitățile funcționează automat, fără știrea purtătorilor lor; ele sunt mai puțin gânduri concepute și exprimate, cât locuri comune, moșteniri mai mult sau mai puțin uzate, concepții despre lume înscrise în ceea ce îndrăznim să numim inconștientul colectiv”.^{iv}

Metodologia cercetării

Teza de doctorat este fundamentată pe un set de metode de cercetare compatibile cu domeniul științelor sociale și, în mod particular, cu exigențele studiului istoriei. Analizele pe care se întemeiază demersul nostru trebuie privite, dintr-o perspectivă metodologică, ca ținând cont de îmbinarea metodelor calitative – care predomină în acest caz – cu cele cantitative.

Strategia cercetării a presupus o serie de pași logici, urmați cu atenție de cercetător, pentru asigurarea calității demersului științific. Astfel, după cum reiese din structura tezei, am considerat necesară stabilirea unui set de premise ale cercetării, ce reprezintă, în fapt, convingeri imuabile ale autorului, dobândite ca urmare a parcurgerii unui vast material bibliografic și menite a asigura consistența lucrării, evitând totodată

contradicțiile nedorite. Aceste premise privesc, *inter alia*, plasarea nu doar a mentalităților, ci și a instituțiilor românești, la confluența dintre Orient și Occident, dintr-o perspectivă istorică, dar cu o continuitate în prezent; o privire critică asupra momentului 1989 și a implicațiilor acestuia la nivel social, politic și instituțional; adoptarea paradigmei europene de către statul român, ca singură alternativă viabilă în vederea depășirii tranziției; existența a cel puțin două instituții esențiale în procesele descrise, și anume Biserica Ortodoxă Română și Parlamentul României.

Luând în considerare complexitatea fenomenelor care fac obiectul cercetării realizate în cadrul tezei, am încercat să obținem confirmarea veridicității informațiilor din surse istoriografice multiple, înainte de a le supune analizei calitative. Abordarea istorică prevalentă în conținutul lucrării noastre se fundamentează mai puțin pe observația directă, aceasta intervenind doar în cazul evenimentelor de actualitate.

Analiza materialelor istoriografice reprezintă principalul mijloc prin care se efectuează cercetarea calitativă în studiul nostru. Experiența și documentarea efectuată asigură un bagaj consistent de informații primare, esențiale oricărui demers de cercetare de acest fel.

De asemenea, reușita cercetării noastre a depins, în mare măsură, de utilizarea corectă a metodelor comparative, aflate, în cazul științelor socio-umane, în compatibilitate evidentă cu cele calitative. În teza noastră, comparațiile joacă un rol esențial în analizele privind mentalitățile și instituțiile care intră în ecuația modernizării și europenizării României. Perioadele istorice la care facem referire prezintă numeroase elemente contrastante, a căror analiză în paralel surprinde elemente de continuitate și discontinuitate cu o valoare științifică incontestabilă. Orizontul comparatisticii se referă, în egală măsură, la asemănările și diferențele dintre modelele de modernizare ce se

manifestă în Europa Occidentală, pe de o parte, și Europa Central-Răsăriteană, pe de altă parte.

Considerăm că o cercetare de amploare trebuie să se finalizeze cu un studiu de caz, ce reprezintă o individualizare a unor evenimente sau aspecte ale subiectului central, a căror înțelegere aprofundată va conduce la o percepție comprehensivă asupra temei cercetării. În teza noastră, studiul de caz se focalizează asupra Bisericii Ortodoxe Române și a Parlamentului României, ca actori importanți în procesul de integrare europeană a statului român.

Structura tezei

Primul capitol al tezei este cel prin care am enunțat tema cercetării, încadrând reperele generale, realizând delimitările conceptuale necesare și explicitând instrumentarul metodologic utilizat.

Fără a insista în lucrare asupra poziționării – ingrate și în același timp valorizante – a României într-un punct de confluență al culturii și civilizației europene, tema constituind obiectul unui număr considerabil de studii valoroase, care exced sfera de interes imediat a cercetării noastre, am încercat, în cel de-al doilea capitol al tezei, să decelăm amprenta pe care spațiul de interferență civilizațională în care ne găsim a lăsat-o asupra evoluției mentalităților și a procesului de construcție și consolidare instituțională, de-a lungul timpului.

Semnificația și consecințele anului 1989 au fost analizate în cel de-al treilea capitol al tezei. Ne-am aplecat asupra importanței europene a momentului, comparat cu revoluțiile clasice, investigat din perspectivă românească drept generator de vid de putere și criză instituțională, în contextul mentalităților comuniste remanente, pentru a identifica modele propuse pentru reconstrucția instituțională. În continuare, am insistat

exclusiv asupra cazului României, prin stabilirea contextului politic și social din momentele imediat consecutive schimbării de regim survenite în decembrie 1989. Pentru delimitarea mai clară a ceea ce considerăm un extrem de important moment de cezură istorică, am urmărit identificarea principalelor modele avute în vedere în acea perioadă pentru reforma/reinventarea instituțională a statului și, cu precădere, felul în care acestea s-au reflectat în evoluțiile ulterioare.

Capitolul patru al tezei este dedicat istoricului aderării României la Uniunea Europeană, cu accent asupra amprentei pe care acest proces a avut-o asupra modelării mentalităților și instituțiilor românești la o nouă paradigmă, europeană. Ne-am propus să examinăm critic poziția populației față de implicarea țării noastre în procesul de unificare și integrare europeană, răspunzând unei întrebări care, din perspectiva anilor ce urmează, considerăm că solicită, dacă nu un răspuns definitiv, cel puțin o foarte serioasă punere în dezbatere: Este hotărârea românilor de a fi parte a procesului de construcție europeană una reală, sau avem de-a face cu date propagandistice false, care acoperă o realitate ce nu corespunde întru totul acestei imagini?

Am încercat, în cel de-al cincilea capitol al lucrării, să analizăm în ce măsură evoluția, stagnarea și uneori chiar involuția societății românești – sub aspectele interesante pentru studiul nostru: mentalități și instituții – au fost determinate de către religia dominantă. Adicional Bisericii Ortodoxe Române, am studiat în acest capitol o altă instituție de prim rang a României – Parlamentul – pentru a înțelege rolul pe care acesta l-a avut în procesul de integrare europeană a României și pentru a analiza în ce măsură instituția reprezintă în continuare un for dedicat dezbaterilor și luării deciziilor în această privință.

Cu riscul schematizării și contragerii unei teme atât de generoase, într-un spațiu mult prea restrâns, am propus, prin teza noastră, o abordare a societății românești atât din perspectiva instituțională, cât și din cea a mentalităților dominante, datorită evidentei legături bidirecționale dintre instituții și mentalități și a constatării faptului că instituțiile românești acordate la realitățile apusene sunt, adesea, suprapuse peste mentalități care își au, din multe puncte de vedere, originea într-un trecut răsăritean.

ⁱ Ion Deleanu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. II, Ed. Europa Nova, București, 1996, p.47.

ⁱⁱ Tudor Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, Ed. Lumina Lex, București, 2000, p.114.

ⁱⁱⁱ pentru o opinie diferită, vezi Lucian Boia, *Pentru o istorie a imaginarului*, Ed. Humanitas, București, 2000, p.39.

^{iv} Paul Ricoeur, *Memoria, istoria, uitarea*, Ed. Amarcord, Timișoara, 2001, p.238.